

УДК 623.459:355.4:351.862(477)

[https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5\(22\)-944-957](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5(22)-944-957)

Пермяков Дмитро Сергійович курсант курсу №4 факультету забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України, м. Київ, <https://orcid.org/0009-0005-2434-702X>

Ніконенко Назарій Андрійович студент курсу №2 факультету інформаційних технологій, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, <https://orcid.org/0009-0009-6202-6445>

Гончаренко Олександр Юрійович доктор філософії з біології, доцент кафедри бойового та логістичного забезпечення факультету службово-бойової діяльності Національної гвардії України, Київський інститут Національної гвардії України, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-4950-4387>

ТОКСИЧНІ ХІМІЧНІ РЕЧОВИНИ У ВІЙНІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ДОКАЗОВА ОЦІНКА ІНЦИДЕНТІВ ТА ВИКЛИКИ ПРОТИХІМІЧНОГО ЗАХИСТУ

Анотація. У статті проаналізовано хімічну загрозу у війні російської федерації проти України з урахуванням міжнародно-правової рамки, різної доказової сили повідомлень про інциденти та викликів для системи протихімічного захисту. Актуальність дослідження зумовлена тим, що токсичні хімічні речовини та хімічні засоби боротьби із заворушеннями в умовах сучасної війни можуть використовуватися як засіб ураження, тиску та ускладнення дій військ, а також створювати ризики вторинного вивільнення небезпечних речовин унаслідок ураження критичної інфраструктури.

Метою статті є аналіз хімічної загрози у війні російської федерації проти України шляхом розмежування міжнародно-правової рамки, рівнів доказовості повідомлень про інциденти та ключових викликів для системи протихімічного захисту. Методологічну основу становив аналіз наукових, аналітичних, нормативних та офіційних джерел. Джерела розглянуто не як однорідний масив доказів, а як різні за природою інформаційні матеріали: наукові узагальнення, аналітичні оцінки, офіційні заяви, оперативну статистику, матеріали національного документування та відомості, пов'язані з міжнародною технічною верифікацією.

Охарактеризовано міжнародно-правову рамку оцінки хімічної загрози, основу якої становлять Конвенція про заборону хімічної зброї та механізми

ISSN 3041-1793 Online

ОЗХЗ. Показано значення заборони використання хімічних засобів боротьби із заворушеннями як методу ведення війни. Обґрунтовано, що офіційні повідомлення України про застосування небезпечних хімічних речовин мають подаватися з урахуванням походження, статусу та рівня верифікації. Визначено напрями посилення протихімічного захисту України: розвиток засобів індикації та лабораторної ідентифікації, удосконалення процедур роботи з пробами, оновлення засобів індивідуального захисту, формування резервів антидотів, інтеграція міжнародної технічної допомоги та підготовка особового складу.

Ключові слова: токсичні хімічні речовини, хімічні засоби боротьби із заворушеннями, хімічна загроза, Конвенція про заборону хімічної зброї, ОЗХЗ, доказова оцінка, протихімічний захист, національна безпека.

Permiakov Dmytro Serhiiiovych Cadet of the 4th year, Faculty of State Security Support, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, Kyiv, <https://orcid.org/0009-0005-2434-702X>

Nikonenko Nazarii Andriyovych student in Class 2 of the Faculty of Information Technology, State University of Trade and Economics, Kyiv, <https://orcid.org/0009-0009-6202-6445>

Goncharenko Oleksandr Yuriyovych Ph.D. in Biology, Associate Professor in the Department of Combat and Logistical Support at the Service and Combat Activities of the National Guard of Ukraine, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-4950-4387>

TOXIC CHEMICALS IN RUSSIA'S WAR AGAINST UKRAINE: EVIDENTIARY ASSESSMENT OF INCIDENTS AND CHALLENGES FOR CHEMICAL PROTECTION

Abstract. The article analyzes the chemical threat in the war of the Russian Federation against Ukraine, taking into account the international legal framework, the different evidentiary value of reports on chemical incidents, and the challenges for Ukraine's chemical protection system. The relevance of the study is determined by the fact that toxic chemicals and riot control agents in modern warfare may be used as means of harm, pressure, and disruption of military operations, while also creating risks of secondary release of hazardous substances as a result of damage to critical infrastructure.

The purpose of the article is to analyze the chemical threat in the war of the Russian Federation against Ukraine by distinguishing the international legal

framework, the levels of evidentiary value of incident reports, and the key challenges for the chemical protection system. The methodological basis of the study consists of a qualitative analysis of scientific, analytical, regulatory, and official sources. The sources are considered not as a homogeneous body of evidence, but as different types of information materials: scientific generalizations, analytical assessments, official statements, operational statistics, materials of national documentation, and information related to international technical verification.

The article characterizes the international legal framework for assessing the chemical threat, which is based on the Chemical Weapons Convention and the mechanisms of the OPCW. The importance of the prohibition on using riot control agents as a method of warfare is emphasized. It is substantiated that official Ukrainian reports on the use of hazardous chemicals should be presented with due regard to their origin, status, and level of verification. The main areas for strengthening Ukraine's chemical protection system are identified: development of detection and laboratory identification capabilities, improvement of sampling procedures, modernization of personal protective equipment, formation of antidote reserves, integration of international technical assistance, and systematic training of personnel.

Keywords: toxic chemicals, riot control agents, chemical threat, Chemical Weapons Convention, OPCW, evidentiary assessment, chemical protection, national security.

Постановка проблеми. Сучасні війни і збройні конфлікти створюють комплекс небезпек, що виходять за межі безпосереднього вогневого ураження військових об'єктів. Вони можуть супроводжуватися застосуванням зброї масового ураження або сучасних звичайних засобів ураження, а також виникненням вторинних факторів небезпеки внаслідок руйнування атомних і гідроелектростанцій, складів і сховищ радіоактивних та токсичних речовин, сильнодіючих отруйних речовин, токсичних відходів, транспортних та інженерних комунікацій [1]. У цьому контексті хімічний чинник сучасної війни доцільно розглядати не ізольовано, а як складову ширшої системи воєнних, техногенних, медичних, екологічних і безпекових ризиків.

Російсько-українська війна є прикладом сучасного збройного конфлікту, у якому поєднуються класичні воєнні дії, елементи гібридної війни, інформаційний вплив, кібернетичні загрози, економічний тиск і використання різних форм військової та невійськової сили [2]. За таких умов токсичні хімічні речовини можуть виступати не лише як засіб прямого ураження, а і як інструмент тиску, виснаження, дестабілізації та ускладнення дій військ.

Особливої актуальності проблема набуває у зв'язку з необхідністю готовності системи протихімічного і медичного захисту до різних сценаріїв

ISSN 3041-1793 Online

хімічної небезпеки. У вітчизняних дослідженнях наголошено на ризику застосування бойових отруйних речовин нервово-паралітичної дії, високій токсичності фосфорорганічних отруйних речовин, потребі своєчасного застосування засобів індивідуального і медичного захисту, антидотів, засобів індикації та належної підготовки особового складу [3]. Водночас такі сценарії необхідно розмежовувати з повідомленнями про застосування інших небезпечних хімічних речовин або хімічних засобів боротьби із заворушеннями у бойовій обстановці.

Проблема застосування токсичних хімічних речовин у неспровокованій війні проти України має міжнародно-інституційний і міжнародно-правовий вимір. У науковій літературі підкреслюється значення співпраці України з міжнародними інституціями, зокрема з Організацією із заборони хімічної зброї, у контексті реагування на загрози застосування хімічної зброї [4]. Застосування або загроза застосування токсичних хімічних речовин у збройному конфлікті безпосередньо пов'язана з проблематикою міжнародного гуманітарного права, оскільки йдеться про обмеження засобів і методів ведення війни, захист військовослужбовців і цивільного населення та відповідальність за порушення встановлених норм [5].

Додаткове значення має тенденція до ерозії глобальної норми заборони хімічної зброї. В аналітичних матеріалах підкреслюється, що випадки порушень у Сирії, росії та Північній Кореї демонструють вразливість міжнародного режиму контролю і недостатність механізмів примусу [6]. Для України ця проблема має безпосереднє значення, оскільки слабкість міжнародного реагування на порушення режиму заборони хімічної зброї створює ризик повторюваності таких практик у сучасних війнах.

Офіційна позиція України полягає в тому, що російська федерація систематично використовує небезпечні хімічні речовини і хімічні засоби боротьби із заворушеннями як метод ведення війни. У заяві Міністерства закордонних справ України зазначено, що з лютого 2023 року до листопада 2025 року Україна задокументувала 11 299 випадків застосування з боку армії держави-агресора боєприпасів, що містять небезпечні хімічні речовини, а матеріали відповідних розслідувань передаються Технічному секретаріату ОЗХЗ і державам-учасникам Конвенції [7]. Водночас для наукового аналізу принципово важливо розмежовувати офіційну позицію держави, оперативну статистику, матеріали національного документування, аналітичні оцінки та відомості, пов'язані з міжнародною технічною верифікацією.

Нормативною основою оцінки таких дій є Конвенція про заборону хімічної зброї, яка встановлює заборону розроблення, виробництва, набуття, накопичення, зберігання, передачі та застосування хімічної зброї, а також передбачає режим верифікації токсичних хімікатів і прекурсорів через

Організацію із заборони хімічної зброї [8]. Отже, актуальність дослідження зумовлена потребою комплексно проаналізувати хімічну загрозу у війні російської федерації проти України з урахуванням міжнародно-правової рамки, різної доказової сили повідомлень про інциденти та практичних викликів для системи протихімічного захисту України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерельної бази свідчить, що проблема застосування токсичних хімічних речовин у сучасній війні має міждисциплінарний характер і розглядається у воєнно-техногенному, військово-стратегічному, медико-токсикологічному, міжнародно-правовому, інституційному та доказовому вимірах.

Воєнно-техногенний контекст проблеми розкрито у дослідженні М. Г. Іванця, А. М. Гордієнка та С. А. Горелишева, де проаналізовано небезпечні джерела виникнення надзвичайних ситуацій воєнного характеру та їх наслідки для населення і території держави [1]. Це джерело дозволяє розглядати хімічну загрозу не лише як результат навмисного застосування токсичних речовин, а і як складову ширшої системи вторинних небезпек, що можуть виникати внаслідок руйнування небезпечних об'єктів техносфери. Загальний військово-стратегічний контекст російсько-української війни висвітлено у праці Т. Rizalah, Khaerudin та S. Yanto, де акцентовано на поєднанні класичних бойових дій, гібридних елементів, інформаційного впливу та інших форм тиску [2]. Це джерело не є спеціалізованим дослідженням хімічної зброї, однак воно пояснює, чому хімічний чинник доцільно аналізувати в ширшому контексті сучасної війни.

Медико-токсикологічний і організаційний вимір проблеми розкрито у роботі Л. А. Устінової та співавторів, присвяченій загрозам застосування бойових отруйних речовин нервово-паралітичної дії на території України та особливостям медичного захисту [3]. Для цієї статті зазначене джерело важливе насамперед як обґрунтування практичних вразливостей системи протихімічного та медичного захисту, а не як доказ конкретних хімічних інцидентів.

Інституційний аспект реагування на хімічні загрози проаналізовано у праці О. Липчук та І. Ломаки, де висвітлено співпрацю України з міжнародними інституціями, зокрема з ОЗХЗ, у контексті загроз застосування біологічної та хімічної зброї під час російської агресії [4]. Міжнародно-гуманітарний правовий контекст проблеми відображено у праці Е. Orzhynska, М. Frolov, О. Haidak, Y. Kamardina та V. Kochyn, у якій узагальнено питання дотримання міжнародного гуманітарного права під час війни в Україні [5]. Ці джерела дають змогу розглядати застосування токсичних хімічних речовин не лише як проблему хімічної безпеки, а й як частину ширшої проблеми обмеження засобів і методів ведення війни, захисту цивільного населення та забезпечення відповідальності за порушення міжнародно-правових норм.

ISSN 3041-1793 Online

Окремий вимір проблеми пов'язаний з ерозією глобальної норми заборони хімічної зброї. У матеріалі R. Chor, опублікованому Foreign Policy Research Institute, підкреслюється, що попри значні досягнення Конвенції про заборону хімічної зброї у сфері скорочення задекларованих запасів, випадки порушень у Сирії, росії та Північній Кореї демонструють вразливість міжнародного режиму контролю і недостатність механізмів примусу [6]. Це джерело важливе для розуміння глобального контексту, однак його аналітичний характер не дає підстав використовувати його як первинний доказ конкретних інцидентів на території України.

Важливу частину джерельної бази становлять офіційні заяви України. У заяві Міністерства закордонних справ України від 20 листопада 2025 року зазначено, що, за офіційною позицією України, російська федерація систематично використовує небезпечні хімічні речовини і хімічні засоби боротьби із заворушеннями як метод ведення війни [7]. У документі також наведено дані про 11 299 задокументованих Україною випадків застосування з боку росії боєприпасів, що містять небезпечні хімічні речовини, за період із лютого 2023 року до листопада 2025 року [7]. Це джерело має важливе політико-правове значення, однак у науковому тексті його доцільно подавати саме як офіційну позицію держави та результат національного документування, не ототожнюючи автоматично з лабораторною верифікацією кожного окремого випадку.

Нормативною основою дослідження є матеріали Організації із заборони хімічної зброї щодо Конвенції про заборону хімічної зброї [8]. Конвенція встановлює заборону розроблення, виробництва, набуття, накопичення, зберігання, передачі та застосування хімічної зброї, а також передбачає верифікаційний режим і механізми контролю за її дотриманням через ОЗХЗ [8]. Саме це джерело є базовим для визначення міжнародно-правової рамки аналізу, ролі ОЗХЗ та меж допустимого використання токсичних хімікатів.

Отже, наявні джерела дозволяють висвітлити основні аспекти проблеми: воєнно-техногенні наслідки сучасних конфліктів [1], військово-стратегічний контекст російсько-української війни [2], медико-токсикологічні виклики та вразливості системи захисту [3], міжнародну співпрацю України у сфері реагування на хімічні загрози [4], міжнародно-гуманітарний правовий контекст [5], ерозію глобальної норми заборони хімічної зброї [6], офіційну позицію України щодо систематичності відповідних порушень [7] та нормативну основу Конвенції про заборону хімічної зброї [8]. Водночас недостатньо розробленим залишається питання комплексного аналізу хімічної загрози у війні російської федерації проти України з одночасним урахуванням різної доказової сили джерел, міжнародно-правової рамки та практичних потреб системи протихімічного захисту. Саме ця невирішена частина загальної проблеми визначає спрямованість цієї статті.

Метою статті є аналіз хімічної загрози у війні російської федерації проти України шляхом розмежування міжнародно-правової рамки, рівнів доказовості повідомлень про інциденти та ключових викликів для системи протихімічного захисту України.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1. Охарактеризувати міжнародно-правову рамку заборони застосування токсичних хімічних речовин і хімічних засобів боротьби із заворушеннями як методу ведення війни.

2. Розмежувати основні типи джерел щодо хімічних інцидентів у війні російської федерації проти України з урахуванням їх походження, статусу та доказової сили.

3. Визначити ключові виклики для системи протихімічного захисту України в умовах хімічної загрози.

Виклад основного матеріалу. Методологічну основу дослідження становив аналіз наукових, аналітичних, нормативних та офіційних джерел, що висвітлюють хімічну загрозу у війні російської федерації проти України. У межах дослідження застосовано підхід, за якого джерела розглядаються не як однорідний масив доказів, а як різні за природою інформаційні матеріали: наукові узагальнення, аналітичні оцінки, офіційні заяви, нормативні положення, матеріали міжнародних інституцій та повідомлення про документування інцидентів [1; 4; 6; 7; 8]. Такий підхід дає змогу поєднати міжнародно-правовий, доказовий і військово-прикладний виміри проблеми без ототожнення оперативної статистики, політичних заяв, наукових висновків і відомостей, пов'язаних із міжнародною технічною верифікацією.

Міжнародно-правова рамка хімічної загрози. Нормативною основою оцінки застосування токсичних хімічних речовин у збройному конфлікті є Конвенція про заборону хімічної зброї. Вона встановлює заборону розроблення, виробництва, набуття, накопичення, зберігання, передачі та застосування хімічної зброї, а також передбачає міжнародні механізми контролю й верифікації через Організацію із заборони хімічної зброї [8]. У контексті сучасної війни особливого значення набуває те, що правова оцінка має стосуватися не лише «класичних» бойових отруйних речовин, а й токсичних хімічних речовин, якщо вони використовуються через свої токсичні властивості як засіб ураження, примусу або ускладнення дій військ.

Окремого значення набуває питання використання хімічних засобів боротьби із заворушеннями. Такі речовини можуть мати дозволене правоохоронне або спеціальне призначення в умовах внутрішнього правопорядку, однак їх застосування як методу ведення війни суперечить положенням Конвенції про заборону хімічної зброї [8]. Саме тому повідомлення про використання

ISSN 3041-1793 Online

таких засобів у бойовій обстановці потребують не лише токсикологічної, а й міжнародно-правової оцінки.

У війні російської федерації проти України ця проблема має практичний і доказовий вимір. Офіційна позиція України полягає в тому, що держава-агресор систематично використовує небезпечні хімічні речовини і хімічні засоби боротьби із заворушеннями як метод ведення війни [7]. Водночас для наукового аналізу важливо розмежовувати саму правову норму, офіційну позицію держави, оперативну статистику, матеріали національного документування та відомості, пов'язані з міжнародною технічною верифікацією. Лише таке розмежування дозволяє уникнути методологічної помилки, коли різні за природою джерела подаються як рівнозначні докази.

Міжнародно-правовий контекст проблеми не обмежується лише Конвенцією про заборону хімічної зброї. Застосування або загроза застосування токсичних хімічних речовин у збройному конфлікті також пов'язана з ширшою проблематикою міжнародного гуманітарного права: обмеженням засобів і методів ведення війни, захистом військовослужбовців і цивільного населення та забезпеченням відповідальності за порушення встановлених норм [5]. У цьому аспекті хімічна загроза є не вузьким питанням військової токсикології, а складовою загальної проблеми дотримання міжнародно-правових обмежень у сучасних конфліктах.

Ефективність міжнародно-правового режиму залежить не лише від формальної наявності заборони, а й від здатності міжнародних інституцій реагувати на її порушення. У цьому контексті особливе значення мають діяльність ОЗХЗ, взаємодія України з Технічним секретаріатом, передача матеріалів для оцінки та залучення держав-учасниць Конвенції [4; 7; 8]. Отже, міжнародно-правова рамка хімічної загрози поєднує три елементи: нормативну заборону, інституційний механізм реагування і доказові процедури, без яких неможливо належно оцінити конкретні повідомлення про хімічні інциденти.

Доказова оцінка повідомлень про хімічні інциденти. Оцінка повідомлень про застосування токсичних хімічних речовин у війні російської федерації проти України потребує розмежування джерел за їх походженням, статусом і доказовою силою. Це принципово важливо, оскільки наукові публікації, аналітичні матеріали, офіційні заяви державних органів, оперативна статистика, матеріали національного документування та відомості, пов'язані з міжнародною технічною верифікацією, не є рівнозначними доказами. Їх некритичне поєднання в одному ряду може призводити або до перебільшення, або до заниження реального масштабу хімічної загрози.

Перший рівень джерел становлять наукові та оглядові праці, які формують загальний контекст проблеми. Вони дозволяють пояснити воєнно-техногенну природу хімічної небезпеки [1], зв'язок хімічного чинника з характером

сучасної війни [2], медико-токсикологічні наслідки можливого застосування високотоксичних речовин [3], а також міжнародно-правовий та інституційний контекст реагування на такі загрози [4; 5]. Водночас ці джерела не повинні розглядатися як первинні докази кожного окремого інциденту застосування токсичних хімічних речовин.

Другий рівень становлять аналітичні матеріали, які дають змогу розглядати проблему в ширшому міжнародному контексті. Зокрема, оцінки щодо ерозії глобальної норми заборони хімічної зброї демонструють, що випадки порушень у різних регіонах світу послаблюють міжнародний режим контролю і створюють ризик повторюваності таких практик у сучасних конфліктах [6]. Однак аналітичні джерела мають переважно інтерпретаційний характер, тому їх доцільно використовувати для пояснення загальної тенденції, а не як безпосередній доказ конкретних подій на полі бою.

Третій рівень джерел охоплює офіційні заяви України та статистичні узагальнення компетентних органів. У заяві Міністерства закордонних справ України зазначено, що з лютого 2023 року до листопада 2025 року Україна задокументувала 11 299 випадків застосування з боку росії боєприпасів, що містять небезпечні хімічні речовини [7]. Такі дані мають важливе політико-правове і безпекове значення, оскільки відображають масштаб національного документування та системність повідомлень про відповідні інциденти. Водночас у науковому аналізі їх слід подавати саме як офіційну позицію держави і результат національної фіксації, а не як автоматичну лабораторну верифікацію кожного окремого випадку.

Окрему доказову вагу мають матеріали, пов'язані з міжнародною технічною верифікацією. У заяві МЗС України зазначено, що матеріали відповідних розслідувань передаються Технічному секретаріату ОЗХЗ і державам-учасникам Конвенції, а також що звіти ОЗХЗ підтвердили належність наданих Україною доказів до хімічних засобів боротьби із заворушеннями [7]. Цей рівень має особливе значення, оскільки пов'язаний не лише з національним документуванням, а й із залученням міжнародного інституційного механізму, передбаченого Конвенцією про заборону хімічної зброї [8].

Отже, для науково коректної оцінки хімічних інцидентів доцільно розрізняти щонайменше чотири рівні джерельної бази: наукові праці, що формують контекст проблеми; аналітичні матеріали, які пояснюють глобальні тенденції; офіційні заяви та статистичні узагальнення української сторони; матеріали, пов'язані з міжнародною технічною верифікацією. Така диференціація дозволяє уникнути методологічної помилки, коли різні за природою джерела подаються як однаково підтверджені факти.

З урахуванням цього найбільш обґрунтованою є позиція, за якої хімічна загроза у війні проти України визнається реальною і системно значущою, але

ISSN 3041-1793 Online

оцінюється з урахуванням походження, статусу та доказової сили кожного джерела. Офіційні заяви України свідчать про масштаб національного документування відповідних випадків [7]; наукові джерела пояснюють воєнно-техногенний, медичний і правовий контекст проблеми [1; 3; 4; 5]; аналітичні матеріали показують її зв'язок із глобальною ерозією режиму заборони хімічної зброї [6]; а Конвенція про заборону хімічної зброї та механізми ОЗХЗ визначають міжнародно-правову рамку оцінки таких дій [8].

Виклики для системи протихімічного захисту України. Хімічна загроза у війні російської федерації проти України формує не лише міжнародно-правову, а й безпосередню військово-прикладну проблему. Її зміст полягає у необхідності своєчасного виявлення небезпечних речовин, оповіщення особового складу, застосування засобів індивідуального і колективного захисту, надання медичної допомоги ураженим, проведення спеціальної обробки, документування обставин інциденту та збереження матеріалів, придатних для подальшої перевірки [3; 7; 8]. Отже, протихімічний захист не може зводитися лише до наявності окремих засобів індикації або засобів індивідуального захисту; він має функціонувати як цілісна система організаційних, технічних, медичних, навчальних і доказових спроможностей.

Першим ключовим викликом є своєчасне виявлення та ідентифікація небезпечних хімічних речовин. У сучасній війні хімічна небезпека може виникати як унаслідок навмисного застосування токсичних речовин, так і внаслідок руйнування об'єктів техносфери, складів, сховищ токсичних речовин, транспортних комунікацій або підприємств підвищеної небезпеки [1]. Тому система протихімічного захисту має бути орієнтована не тільки на реагування після факту ураження, а й на раннє виявлення ознак хімічної небезпеки, визначення її джерела, меж поширення та потенційних наслідків для особового складу і цивільного населення.

Другим викликом є забезпечення особового складу сучасними засобами індивідуального захисту, засобами індикації та медичного захисту. У профільних дослідженнях наголошено, що одними з основних проблем залишаються забезпечення військовослужбовців антидотами, сучасними засобами індивідуального захисту та засобами індикації, а також потреба у розвитку відповідних виробничих і фармацевтичних спроможностей [3]. Особливе значення це має в разі потенційного застосування бойових отруйних речовин нервово-паралітичної дії, для яких характерні висока токсичність і швидкий розвиток ураження. Водночас такі сценарії необхідно розглядати як високоризикові потенційні варіанти розвитку подій, не ототожнюючи їх автоматично з кожним повідомленням про застосування небезпечних хімічних речовин.

Третім викликом є удосконалення процедур відбору, збереження і передачі проб для подальшої верифікації. Оскільки Україна передає матеріали

відповідних розслідувань Технічному секретаріату ОЗХЗ і державам-учасницям Конвенції, протихімічний захист має включати не лише оперативне реагування, а й доказову складову [7; 8]. Йдеться про фіксацію обставин інциденту, відбір матеріалів, належне пакування, маркування, транспортування, документування та забезпечення збереження доказового значення проб. Без цього навіть фактично наявні ознаки застосування токсичних речовин можуть втрачати значення для подальшої національної або міжнародної технічної оцінки.

Четвертим викликом є інтеграція міжнародної технічної допомоги у національну систему реагування. У науковій літературі зазначено, що співпраця України з ОЗХЗ має важливе значення для отримання технічної, консультативної та навчальної підтримки, зокрема у сфері виявлення хімічних речовин і підготовки фахівців [4]. Водночас міжнародна допомога не може замінити власну систему протихімічного захисту. Вона має бути інтегрована у національні процедури: підготовку персоналу, стандартизовані алгоритми реагування, лабораторну підтримку, систему резервів, медичне забезпечення та практику документування інцидентів [3; 4; 8].

П'ятим викликом є системна підготовка особового складу до дій в умовах хімічної загрози. Навіть наявність сучасних засобів індикації, захисту й антидотів не гарантує ефективного реагування без регулярного навчання, тренування і відпрацювання алгоритмів дій. Для військових підрозділів це означає потребу у включенні хімічних сценаріїв до системи бойової підготовки, тактичних занять, медичних тренувань і процедур взаємодії між підрозділами РХБ захисту, медичними службами та органами управління [3].

Отже, протихімічний захист України в умовах сучасної війни має розглядатися як цілісна система організаційних, технічних, медичних, навчальних і доказових спроможностей. Його посилення потребує узгодження оперативного реагування з вимогами Конвенції про заборону хімічної зброї, процедурами міжнародної технічної верифікації та практичними потребами підрозділів, які діють в умовах хімічної загрози [3; 4; 7; 8].

Обмеження дослідження. Результати статті ґрунтуються на відкритих наукових, аналітичних, нормативних та офіційних джерелах і не підміняють собою первинні польові вимірювання, лабораторну ідентифікацію або матеріали спеціальних розслідувань щодо кожного окремого хімічного інциденту. У зв'язку з цим наведені узагальнення слід інтерпретувати в межах доступної джерельної бази, з урахуванням походження, статусу та рівня верифікації відповідних повідомлень.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що хімічна загроза у війні російської федерації проти України має комплексний характер і поєднує міжнародно-правовий, доказовий, медико-токсикологічний

ISSN 3041-1793 Online

та військово-прикладний виміри. Вона може проявлятися як у формі навмисного застосування токсичних хімічних речовин або хімічних засобів боротьби із заворушеннями як методу ведення війни, так і через вторинне вивільнення небезпечних речовин унаслідок ураження об'єктів критичної інфраструктури, підприємств підвищеної небезпеки, сховищ токсичних речовин і транспортних комунікацій.

Охарактеризовано міжнародно-правову рамку оцінки хімічної загрози, основу якої становлять Конвенція про заборону хімічної зброї та інституційні механізми Організації із заборони хімічної зброї. Показано, що особливого значення в умовах сучасної війни набуває заборона використання хімічних засобів боротьби із заворушеннями як методу ведення війни, оскільки такі речовини, навіть маючи дозволене правоохоронне або спеціальне призначення в інших умовах, у бойовій обстановці потребують міжнародно-правової оцінки.

Обґрунтовано, що науково коректна оцінка повідомлень про хімічні інциденти потребує розмежування джерел за їх походженням, статусом і доказовою силою. Наукові публікації, аналітичні матеріали, офіційні заяви, оперативна статистика, матеріали національного документування та відомості, пов'язані з міжнародною технічною верифікацією, не є рівнозначними доказами. Тому офіційні повідомлення України про систематичне використання державою-агресором небезпечних хімічних речовин і хімічних засобів боротьби із заворушеннями доцільно подавати як важливу політико-правову позицію та результат національної фіксації.

Визначено, що ключовими викликами для системи протихімічного захисту України є розвиток засобів індикації та лабораторної ідентифікації, удосконалення процедур відбору, збереження і передачі проб, оновлення засобів індивідуального захисту, формування резервів антидотів і медичних засобів захисту, інтеграція міжнародної технічної допомоги у національні процедури реагування, а також системна підготовка особового складу до дій в умовах хімічної загрози.

Отже, ефективна протидія хімічним загрозам у війні проти України має ґрунтуватися на поєднанні трьох складових: міжнародно-правової оцінки відповідних дій у межах режиму Конвенції про заборону хімічної зброї; доказово коректного аналізу повідомлень про інциденти з урахуванням статусу джерел; практичного посилення національної системи протихімічного захисту.

Подальші дослідження доцільно пов'язати із систематизацією та аналізом задокументованих повідомлень про застосування токсичних хімічних речовин російською федерацією проти Сил оборони України, зокрема з вивченням їх часової динаміки, географічного розподілу, типів застосованих речовин і боєприпасів, джерел походження інформації та рівнів її верифікації. Окремого

значення набуває зіставлення українських відкритих джерел, англомовних матеріалів, офіційних заяв і документів ОЗХЗ для формування більш повної доказової картини хімічних інцидентів.

Примітка. Дослідження виконано згідно з планом роботи науково-дослідного гуртка «Актуальні питання бойового та логістичного забезпечення» кафедри бойового та логістичного забезпечення Київського інституту Національної гвардії України на 2025–2026 навчальний рік.

Література:

1. Іванець М. Г., Гордієнко А. М., Горелишев С. А. Аналіз джерел надзвичайних ситуацій воєнного характеру та їх наслідків. *Честь і закон*. 2023. № 1 (84). С. 36–43.
2. Rizalah T., Khaerudin, Yanto S. Examining the Conflict of Ukraine and Russia in Terms of Military Strength, Strategy and Risks. *International Journal of Humanities Education and Social Sciences*. 2025. Vol. 5, No. 1. P. 184–189.
3. Устінова Л. А., Богаєнко В. Л., Хижняк М. І. та ін. Сучасні загрози застосування бойових отруйних речовин нервово-паралітичної дії на території України та особливості медичного захисту. *Український журнал військової медицини*. 2022. Т. 3, № 2. С. 81–91. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2\(3\)-081](https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2(3)-081).
4. Липчук О., Ломака І. Співпраця України та міжнародних інституцій в контексті проблем застосування біологічної та хімічної зброї під час російської агресії в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Вип. 19. С. 105–111. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-19-12>.
5. Orzhynska E., Frolov M., Haidak O., Kamardina Y., Kochyn V. International Humanitarian Law and the Waging of War in Ukraine: Integrative Review. *Futurity Economics & Law*. 2024. Vol. 4, No. 4. P. 259–276. DOI: <https://doi.org/10.57125/FEL.2024.12.25.15>.
6. Chor R. Erosion of the Norm of Using Chemical Weapons. *Foreign Policy Research Institute*. 2025. March 20. URL: <https://www.fpri.org/article/2025/03/erosion-of-the-norm-of-using-chemical-weapons/> (дата звернення: 07.05.2026).
7. Заява МЗС щодо систематичного порушення росією Конвенції про заборону хімічної зброї. Міністерство закордонних справ України. 2025. 20 листопада. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-shchodo-sistematicznego-porushennya-rosiyeyu-konvenciyi-pro-zaboronu-himichnoyi-zbroyi> (дата звернення: 07.05.2026).
8. Chemical Weapons Convention. Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons. URL: <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention> (дата звернення: 07.05.2026).

References:

1. Ivanets, M.H., Hordiienko, A.M., & Horielyshev, S.A. (2023). Analiz dzherel nadzvychnykh sytuatsii voiennoho kharakteru ta yikh naslidkiv [Analysis of sources of military emergencies and their consequences]. *Chest i zakon – Honor and Law*, 1(84), 36–43 [in Ukrainian].
2. Rizalah, T., Khaerudin, & Yanto, S. (2025). Examining the conflict of Ukraine and Russia in terms of military strength, strategy and risks. *International Journal of Humanities Education and Social Sciences*, 5(1), 184–189.
3. Ustinova, L.A., Bohaienko, V.L., Khyzhniak, M.I., Vlasenko, O.M., Kompaniets, O.A., Sahlo, V.I., et al. (2022). Suchasni zahrozy zastosuvannia boiovykh otruynykh rechovyn nervovo-paralitychnoi dii na terytorii Ukrainy ta osoblyvosti medychnoho zakhystu [Current threats of using nerve agents on the territory of Ukraine and features of medical protection]. *Ukrainskyi zhurnal viiskovoi medytsyny – Ukrainian Journal of Military Medicine*, 3(2), 81–91. [https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2\(3\)-081](https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2(3)-081) [in Ukrainian].

ISSN 3041-1793 Online

4. Lypchuk, O., & Lomaka, I. (2024). Spivpratsia Ukrainy ta mizhnarodnykh instytutstii v konteksti problem zastosuvannya biolohichnoi ta khimichnoi zbroi pid chas rosiiskoi ahresii v Ukraini [Cooperation of Ukraine and international institutions in the context of problems of using biological and chemical weapons during Russian aggression in Ukraine]. Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriia: Politolohiia – Bulletin of Precarpathian University. Political Science, 19, 105–111. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-19-12> [in Ukrainian].

5. Orzhynska, E., Frolov, M., Haidak, O., Kamardina, Y., & Kochyn, V. (2024). International humanitarian law and the waging of war in Ukraine: Integrative review. Futurity Economics & Law, 4(4), 259–276. <https://doi.org/10.57125/FEL.2024.12.25.15>.

6. Chor, R. (2025, March 20). Erosion of the norm of using chemical weapons. Foreign Policy Research Institute. Retrieved from <https://www.fpri.org/article/2025/03/erosion-of-the-norm-of-using-chemical-weapons/>

7. Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy. (2025, November 20). Zaiava MZS shchodo systematichnoho porushennia Rosiieiu Konventsii pro zaboronu khimichnoi zbroi [Statement of the MFA on Russia's systematic violation of the Chemical Weapons Convention]. Retrieved from <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-shchodo-sistematichnogo-porushennya-rosiyeyu-konvenciyi-pro-zaboronu-himichnoyi-zbroyi> [in Ukrainian].

8. Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons. Chemical Weapons Convention. Retrieved from <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention>.

Дата першого надходження статті до видання: 25.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.05.2026